

ru/person/pers-05/pers05-002.htm

6. Зіборова І.В. Шлях становлення і розширення наукових поглядів аграрія і громадського діяча П.А. Кочубея (1825–1892). – [Електронний ресурс]. – <http://inb.dnsgb.com.ua/2015-4/9.pdf>

7. Илличевский О. Памяти П.М. Дубровского // Хуторянин. – 1916. – № 36–37.

8. Котельников В. Павел Михайлович Дубровский // Вестник сельского хозяйства – 1916 – № 51–52 – С. 4.

9. Лохвиця на зламі XIX–XX століть: передмістя, вулиці, провулки, кутки, урядники та визначні мешканці. – [Електронний ресурс]. – <http://gromada-lv.at.ua/index/0-11>

10. Отчет о деятельности приглашенного министерством государственного имущества в качестве губернского агронома Полтавской губернии П. Дубровского, за время с 5 ноября 1889 по 31 декабря 1890 г. // Земледельческая газета. – 1891. – № 36–39.

11. До 150-річчя Полтавського Товариства Сільського господарства. – [Електронний ресурс]. – <http://apk.adm-pl.gov.ua/ogoloshennya/do-150-richchya-poltavskogo-tovaristva-sil'skogo-gospodarstva>

12. Самородов, В.М., Кигим С.Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865–1920): історія, звичаї, першопостаті / наук. ред В.М. Самородов. – Полтава: Дивосвіт, 2015. – 160 с. + 16 с. вкл.

13. Самородов В.М. Дубровський Павло Михайлович / В.М. Самородов // Енциклопедія сучасної України. – Т. 8: Дл. – Дя. Додаток: А–Г. – К., 2008. – 49 с.

14. Хуторянин – 1900. – 5 октября.

15. Хуторянин – 1900. – № 30.

16. Хуторянин – 1900. – № 28.

17. Хуторянин – 1916. – № 36–37.

18. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – К.: Темпора. – 2003. – 415 с.

Иванченко Л.А. Неизвестные имена Северщины: Павел Михайлович Дубровский (1857–1916) – уроженец Черниговской губернии и первый Полтавский губернский агроном

В статье освещены жизненный путь, условия становления, формирования научного мировоззрения и общественно-государственной деятельности первого Полтавского губернского агронома Павла Михайловича Дубровского, его научный вклад в развитие сельского хозяйства и сельскохозяйственной науки во второй половине XIX – начале XX в. Его исследовательские работы по многим направлениям не потеряли своей актуальности и сегодня, а широкий спектр деятельности на ниве просвещения с устойчивым национальным направлением является примером для подражания.

Ключевые слова: первый Полтавский губернский агроном, просвещение, сельское хозяйство.

Ivanchenko L.A. Unknown names of Sivershchyna: Pavel Dubrovsky (1857–1916) from Chernihiv province the first agronomist of Poltava

In the article describes the way of life, the conditions of foundation, the formation of a scientific outlook and social work of the first provincial agriculturist of Poltava Pavel Mikhailovich Dubrovsky. His scientific contribution to the development of agriculture and agricultural (the XIX-early XX th centuries) still is actual nowadays. Also he gave us a good example of activities in the field of education with sustainable national aspirations.

Key words: first Poltava provincial agriculturist, education and agriculture.

09.03.2016 р.

УДК 94(477):317(283) М.Неплюев

Н.О. Мірошніченко

ОСОБИСТІТЬ МИКОЛИ МИКОЛАЙОВИЧА НЕПЛЮЄВА ЗІ СПОГАДІВ ЙОГО СУЧАСНИКІВ

В статті досліджуються думки, оцінки та ставлення до діяльності М.М. Неплюєва його сучасників. Зокрема висвітлюються коментарі відомого історика, академіка М. Василенка, священника М. Побединського, етнографа І. Абрамова, публіциста М. Меншикова та інших.

Ключові слова: Трудове братство, община, організатор, Глухівський повіт, виховання.

Микола Миколайович Неплюєв (1851–1908) – представник респектабельної аристократичної родини, талановитий педагог і композитор, оригінальний мислитель і витончений естет, соціальний практик. Він присвятив своє життя реалізації місії реформування суспільства шляхом створення нової генерації людей на засадах християнської педагогіки і продуктивної праці. Його ідеї та діяльність дуже часто піддавали нищівній критиці, разом з тим визнавали соціально-економічні успіхи Хрестовоздвиженського трудового братства. Унікальність особистості Миколи Миколайовича полягає в тому, що з плином часу його ідеї, які були успішно втілені в сільськогосподарських школах і общині, викликають зацікавлення та залишаються актуальними і сьогодні.

Дослідженню діяльності М.М. Неплюєва в різний час присвячували свої праці І.С. Абрамов, В.М. Авдасьов, В. Бірюкович, М. Богун, В. Глушко, І. Гордєєва, А. Грас'є, В.І. Екземплярський, М. Жевахов, І. Куліш-Лукашевич, О.О. Лютецький, О. Малишевський, Л.Г. Мельник, М. Побединський, А. Сикорський, В. Соловйов, Н.С. Солодовник, П.М. Солонина, М.В. Сомін, В. Ткаченко, П.К. Федоренко, Г. Фурсей, В. Шейко та інші.

Метою статті є аналіз думок та оцінок діяльності Миколи Миколайовича Неплюєва його сучасниками.

Постать М.М. Неплюєва мало кого залишала байдужим. Її не оминув своєю увагою відомий історик, вихованець Глухівського учительського інституту, один із засновників Української Академії наук Микола Василенко. Особисто історик жодного разу не відвідував Братство і не був знайомим з його організатором, але він наводив цікаві факти стосовно розмов і чуток про життя Братства і Миколу Миколайовича.

Заочне знайомство з подвижницькою діяльністю М. Неплюєва розпочалося із зустрічі Миколи Василенка з професором М. Вагнером, який був добрим другом Трудового братства та

його фундатора. Варто зазначити, що професор М. Вагнер одним із перших написав позитивний відгук про Миколу Неплюєва і його починання під назвою «Оазис у пустелі». Водночас сам Микола Миколайович у «Звіті блюстителю про релігійно-моральне життя Братства» пояснював, що він «ніколи не займався спиритизмом», хоча «багато представників спиритизму і окультизму заслужили з мого боку почуття поваги, любові і вдячності за їх сердечне, чуйне ставлення і до мене і, що для мене найцінніше, до справи Братства... Вони подарували мені свою любов..., вони обирали мене почесним президентом своїх конгресів, почесним членом своїх товариств... тому не беруся засуджувати їх у тому, що їх діяльність відрізняється від моїх особистих поглядів і почуттів» [1, с. 177].

Микола Василенко цікавився життям Трудового братства і вважав його досвід достойним вивчення та дослідження. Історик зазначав, що в 1880–1890 рр. в Глухівському повіті багато говорили про общину М. Неплюєва. За його словами вона була своєрідним втіленням християнського комунізму, але з самого початку приречена на загибель, адже свій життєвий уклад братчики будували виключно на особистому самовдосконаленні, а не на докорінній реформації економічних основ всього людства [2, с. 268]. Слід зазначити, що це зауваження М. Василенка цілком правильне, хоча М. Неплюєв все життя працював над тим, щоб розповсюдити мережу братств на зразок Воздвиженського по всьому світу, з метою удосконалення соціально-економічної системи.

Микола Васильович писав, що община жила достатньо відособлено, щоб слугувати зразком для інших селян. Її релігійне життя було незвичним: вона відрізнялася від звичайної церкви, створювала особливу дисципліну та світогляд, на якому залишали відбиток особисті погляди та заботони Миколи Неплюєва. Цим Братство значно насторожувало оточуюче населення. М. Василенко зазначав: «В Глухівському повіті братство зустріло безперечно негативне до себе відношення. Я жодного разу не зустрів нічого в його захист. Особистість М.М. Неплюєва викликала до себе таке ставлення: це самодур, який пустує. Цю думку підтримував і Г.Я. Дорошенко, який був у нього головноуправляючим. Про М.М. Неплюєва в Глухівському повіті розповідали лише анекдоти, прагнучи підкреслити негативні сторони його діяльності в братстві, на зразок обов'язкового читання родоводу Неплюєвих, намагались висміяти братство або накинути на нього тінь... Але позитивні сторони братства, економічна роль колективізму в ньому не звертали на себе уваги, нею завжди зневажали. Вона не давала приводу для глузувань» [2, с. 268]. Далі Микола Васильо-

вич зауважував, що Микола Неплюєв, заснувавши Братство, присвятив йому все життя. Він не був світською людиною і тільки один раз виступив в ролі громадського діяча, коли на короткий термін був обраний почесним попечителем Глухівської гімназії. Студентам він запам'ятовувався як вишуканий джентльмен у циліндрі, який, на їх подив, завжди ставив на підлогу [2, с. 269].

Після смерті Миколи Миколайовича, продовжував розповідати Микола Василенко, починання його не завершилися. Економіка Братства розвивалася успішно до революції 1917 року. Історик згадував, що напередодні війни братчики придбали значний земельний наділ у Туркестані, щоб влаштувати там своє колективне господарство для вирощування бавовни [2, с. 269].

Зацікавлення діяльністю закладів М. Неплюєва виходило далеко за межі Глухівського повіту. Так, інспектор сільського господарства та сільськогосподарської освіти М. Москальський і професор Харківського університету, фахівець із аграрних відносин І. Миклашевський відзначали високий рівень організації педагогічного процесу шкіл М. Неплюєва, що були прикладом для інших сільськогосподарських навчальних закладів. М. Москальський, який протягом багатьох років екзамнував випускників Воздвиженської школи, присвятив їй окрему брошуру [3].

П. Солонина у 1893 році написав статтю «Воздвиженська сільськогосподарська школа. (Із особистих вражень)», опубліковану в «Земському збірнику Чернігівської губернії». Відвідавши цей навчальний заклад за дорученням губернської земської управи, П. Солонина відзначив міцну матеріальну базу, сприятливі умови для побуту вчителів і учнів, впорядковану пришкільну територію, яку назвав як «поетичний куточок...для тихої вдумливості та душевної рівноваги» [4, с. 84]. Автор зауважував, що за браком часу він детально не вивчив результати виховної системи школи, але підкреслив працьовитість учнів, відсутність сварок, дбайливе ставлення до особистих і шкільних речей, щирі взаємини учнів із наставниками.

Педагогічній діяльності М. Неплюєва було присвячено статтю В. Бірюковича «Із виховного досвіду», опубліковану в 1895 році в журналі «Російська школа». Автор зробив аналіз морально-релігійного виховання в «неплюєвських» сільськогосподарських школах, піддаючи критиці деякі нюанси системи учнівського самоврядування, розробленої організатором. В. Бірюкович висловлював критичну думку щодо результатів взаємовпливу вихованців. Розглядаючи роботу братських гуртків, спрямованих на самовдосконалення, взаємовдосконалення та духовне «переродження» вихованців, автор наголошував на

моральному тиску на учнів з боку фундатора, вчителів і старших товаришів, що іноді призводило до імітації змін характеру та поведінки. Таким чином, духовне оновлення вихованців могло мати вимушено-показовий характер, зумовлений прагненням учнів уникнути зауважень і доган. Не погоджувався В. Бірюкович і з наданням права молодим, розумово і морально незрілим учням, судити про вчинки та думки своїх товаришів. У цьому він убачив згубну дію шкільного колективу на характер юнаків, що було причиною «пристрасті до нетерпимості і резонерства» [5, с. 116].

Священик М. Побединський у статті «Неплюєвські братства та школи. Їх основні тенденції, характер і значення», що вийшла у 1901 році в журналі «Віра та церква», висловив критичне ставлення до релігійних поглядів М. Неплюєва, зазначаючи, що той недостатньо розуміє сутність християнства, «занадто малого значення він надає добродійним святим засобам Церкви, її ієрархії та авторитету, таких важливих для православного християнина» [6, с. 132]. Водночас М. Побединський погоджувався із зауваженнями Миколи Неплюєва щодо невідповідності тогочасної народної школи християнським ідеалам. Аналізуючи роботу неплюєвських шкіл, автор зауважив, що їх випускники дуже розумні й розвинуті молоді люди; «серед схожих навчальних закладів подібних їм немає» [6, с. 134]. М. Побединський поділяв думку В. Бірюковича щодо недоліків виховної системи М. Неплюєва, вважаючи, що бажання учнів сподобатись організатору часто спонукає їх до лицемірства і брехні.

Критики М. Неплюєва (І. Абрамов і М. Меньшиков), публікації яких мали значний суспільний резонанс, звинувачували організатора воздвиженських шкіл і Трудового братства в надмірній релігійності, авторитаризмі, пригніченні особистості вихованців. Необхідно відзначити помітний вплив політичних поглядів цих діячів на характер оцінки подвижника. Так, відомий російській публіцист, ідеолог російського етнічного націоналізму М. Меньшиков, визнаючи харизму і самовідданість Миколи Миколайовича у прагненні створити «нову породу людей», зауважив, що реалізація його задумів не є результативною, порівняно з діяльністю общин менонітів і кавказьких духоборів, яким вдалося досягти релігійної чистоти і добробуту.

Він стверджував, що виховання в «неплюєвських школах» морально калічить селянських дітей, які відриваються від простого народу і починають ставитися до нього з «інтелігентною зневагою» і пихою – як «нова шляхта» [7, с. 3–5]. М. Меньшиков зазначав, що живуть у Братстві досить дружно, але це

досягається, за його словами, «нешадним вигнанням тих, хто не хотів коритися прийнятим у ньому порядкам». На його думку, лише з першого погляду може здатися, що законом життя тут слугує взаємна любов, але згодом стає помітним завуальований «залізний механізм особистої волі Неплюєва», найсуворіша, деспотична дисципліна. М. Меньшиков стверджував, що М. Неплюєв створив общину, «виховав для себе новий клас наймитів, слухняних, чесних, працелюбних, щоб емансипуватися від грубої, неосвіченої мужви». Публіцист листувався з відомим письменником А. Чеховим, який поділяв його критичне ставлення до Трудового братства та особистості М. Неплюєва – письменник уважав незрозумілим дивацтвом фанатичну відданість подвижника своїй справі.

Цікаво, що В. Гайдебуров – головний редактор часопису «Тиждень» («Неделя») – у коментарі до статті М. Меньшикова заявив, що справу М. Неплюєва доцільно співставляти з діяльністю Дж. Рескіна і У. Моріса, яких однак шанують на батьківщині [7, с. 5].

Іван Спиридонович Абрамов – відомий літературознавець, етнограф, випускник Глухівського учительського інституту – досить жорстко піддавав критиці виховну систему у школах Миколи Неплюєва. І. Абрамов здобув освіту в Воздвиженській сільськогосподарській школі та певний час учителював у навчальних закладах Миколи Неплюєва. У низці публікацій у періодичних виданнях, а також у двох книгах – «В культурному скиту (Серед неплюєвців)» (1902 р.) та «В культурному скиту. Про одну процвітаючу комуністичну общину» (1914 р.) – Іван Абрамов звинувачував М. Неплюєва в нещирості його «благих намірів». Водночас він відзначав високий рівень знань, що здобувалися у школах М. Неплюєва та економічні успіхи у веденні зразкового господарства [8].

Тож діяльність М.М. Неплюєва викликала неабияке зацікавлення, адже Трудове братство було непересічним явищем, як і сама особистість його фундатора, і мала полярні оцінки, на які нерідко впливав людський фактор. Миколу Неплюєва часто звинувачували в нав'язуванні власного світогляду та волі, надмірному контролі особистого життя братчиків і сектантстві. З іншого боку відвідувачі Воздвиженських шкіл стверджували, що учні мали гарні навички спілкування, грамотно та впевнено висловлювали власні думки. Вихованці мали широкі можливості для розвитку своїх талантів (гуртки за інтересами: драматичний, художній, музичний та ін.). На нашу думку, в атмосфері тотального контролю, моральної задухи неможливо виховати успішних, талановитих особистостей, якими славилися Воздвиженські

школи. Ці факти підтверджують і нащадки членів Трудового братства, які з вдячністю згадують М.М. Неплюєва за надану якісну освіту, виховання та взагалі життєвий досвід, який отримали, перебуваючи в общині. Беззаперечним критерієм успішної роботи закладів М. Неплюєва була досконала соціально-економічна система, про яку згадував М.П. Василенко, а також довговічність їх існування – майже 40 років, у тому числі 23 за життя засновника.

Посилання

1. Неплюев Н. Полное собрание сочинений: в 5 т. Отчеты бюллетеня о религиозно-нравственной жизни братства / Н. Неплюев. – СПб., 1908. – Т. 5 – 223 с.
2. Василенко М.П. Из щоденників М.П. Василенка / М.П. Василенко // Вибрані твори : у 3 т. Т. 3: Спогади. Щоденники. Листування. – К.: Вид. Дім «Академперіодика», 2008. – 718 с.
3. Москальский Н. О сельскохозяйственных школах: Воздвиженская [Неплюева] сельскохозяйственная школа (Из личных впечатлений) / Н. Москальский. – Чернигов, 1893. – 23 с.
4. Солонина П.Н. Воздвиженская сельскохозяйственная школа (Из личных впечатлений) / П.Н. Солонина // Земский сборник Черниговской губернии. – 1893. – № 8–9. – С. 81–96.
5. Бирюкович В. Из воспитательных опытов / В. Бирюкович // Русская школа. – 1895. – № 10. – С. 110–118.
6. Побединский Н. Неплюевские братства и школы. Их основные тенденции, характер и значение / Н. Побединский // Вера и церковь. – 1901. – № 6. – С. 117–141.
7. Меньшиков М. О. В чем братство? / М.О. Меньшиков // Неделя. – 1900. – № 1–3. – С. 3–5.
8. Абрамов И. В культурном скиту: об одной процветающей коммунистической общине / И. Абрамов. – СПб.: Жизнь и знание, 1914. – 99 с.

Мирошниченко Н.А. Личность Николая Николаевича Неплюева в воспоминаниях его современников

В статье исследуются мнения, оценки и отношения к деятельности Н.Н. Неплюева его современников. В частности освещаются комментарии известного историка, академика Н. Василенко, священника М. Побединского, этнографа И. Абрамова, публициста М. Меньшикова и других.

Ключевые слова: Глуховский уезд, Трудовое братство, организатор, община, воспитание.

Myroshnichenko N.O. Personality of Mykola Mykolaiovych Nepluiev from memories of his contemporaries

In the article opinions, estimates and the relations to M.M. Nepluiev's activity of his contemporaries are investigated. In particular comments of the famous historian, academician – M. Vasylenko, priest – M. Pobedynskiy, ethnographer – I. Abramov, publicist – M. Menshikov and others are highlighted.

Keywords: Hlukhiv county, Labour fraternity, organizer, community, education.

20.04.2016 р.

УДК 392:502.175 (477) (043.3)

А.О. Шевель

СПОГАДИ ПРО ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА МИКОЛУ МИКОЛАЙОВИЧА НЕПЛЮЄВА

У статті розкривається історична спадщина видатного педагога, мецената, землевпорядкувальника Миколи Миколайовича Неплюєва. Автор аналізує діяльність Трудового Братства, специфіку його педагогічного процесу.

Ключові слова: братерство, трудове братство, християнське виховання та навчання, християнські цінності.

Серед відомих людей Сіверщини є філософи-педагоги, чия праця оточена повагою та пошаною. Так до кола нашої уваги потрапив Микола Миколайович Неплюєв (1851–1908) – громадський діяч, богослов, соціальний практик, педагог і мислитель. Народився він 11 вересня 1851 року в містечку Ямпіль Глухівського повіту Чернігівської губернії (нині м. Ямпіль Сумської області). Він був суспільним діячем європейського масштабу, членом англо-російської літературної спілки, Міжнародної Молитовної спілки, головним організатором проведення Конгресу єдиного людства (Париж 1900). За висловом дослідника В.М. Авдасьова, біографія Миколи Миколайовича Неплюєва і його досвід в організації Трудового братства – це перетин вічної проблеми добра і зла із соціальною несправедливістю, сенс людського буття, що укорінився в конкретно-історичних подіях [1, с. 34].

Дослідженням історичної спадщини Миколи Миколайовича Неплюєва займалися С. Абрамова, В. Авдасьова, М. Андреева, В. Бірюкович, М. Богун, В. Глушко, І. Гордєєва, А. Грас'є, В. Екземплярський, М. Жевахова, О. Лютецький, О. Малишевський, Л. Мельник, М. Побединський, А. Сикорський, В. Соловійов, М. Солонина, В. Ткаченко, П. Федоренко, В. Шейко. Актуальність обраної теми полягає в аналізі християнських і педагогічних поглядів М.М. Неплюєва в контексті реалій сьогодення через діяльність в заснованому ним Трудовому Братстві.

Неплюєви – дворянський рід, що походить від боярина Андрія Івановича Кобилю, від якого ведуть свій родовід багато знатних фамілій. Праправнук Андрія Івановича на прізвисько Неплюй став родоначальником Неплюєвих. Особливо рід уславився у XVIII ст., коли його представники наблизились до царського двору, досягли високих чинів і посад – тасмних радників, сенаторів, послів, були відомими церковними діячами. В XIX ст. ім'я мільйонерів Неплюєвих добре знали у Франції, Німеччині, інших західних країнах. Це й не дивно, адже вони були вмілими господарями, вели свої справи на сучасному рівні, з широким використанням наукових досягнень [2, с. 50].